

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ В НЕПУБЛИКУВАНИ ПИСМА НА МАРА БЕЛЧЕВА

Вихрен Чернокожев

В неспокойната жизнена и творческа съдба на Пенчо Славейков Италия заема особено място. Там поетът прекарва последните месеци от своя живот, но този сравнително кратък период от време е изпълнен с толкова богато вътрешно съдържание, че заслужава сериозно и задълбочено проучване, каквото все още нямаме.

Спомените на Мара Белчева,¹ които наистина са твърде бегли, малката книжка на Алексий Бекяров,² десетина бележки и статии с репортажен характер — това е почти всичко, писано за пребиваването на Пенчо Славейков и Мара Белчева в Италия. Тук, разбира се, не влизат редица статии в италианския печат от 1912, 1937 и 1940 г., които засега са известни само на тесен кръг специалисти.

Публикуването на писмата на Мара Белчева до Александър Паскалев, които днес се намират в архива му,³ е оправдано от факта, че те прибавят няколко нови шрихи към онова, което знаем за последните месеци от живота на Пенчо Славейков в Италия. Въпреки болестта и оскудицата, с които е трябвало да се бори, за да твори, поетът е работил непрекъснато, безпошаден към себе си, преизпълнен с нови творчески планове.

Писмата на Мара Белчева свидетелствуват, че до последния миг тя е била негова неразделна другарка. В същност три от тези писма са писани вече след смъртта на Славейков, по и в тях той продължава да живее, постигнал своя блян от „Псалом на поета“.

Особен интерес в първото писмо представлява подробният план за двутомно издание на Славейковите критически очерци. Вероятно този план е диктуван на Мара Белчева от болния по това време поет. За съжаление последните две статии от проектирания първи том, за които се отбелязва, че са непечатани, не се намират между известните досега ръкописи на поета.

Трудно е да се съди само по заглавието, но вероятно в споменатия „Очерк на европейската и българска литературна скица“ Славейков е разглеждал българската литература в контекста на европейското литературно развитие. Откриването на ръкописа на другия очерк — „Ницше и една реч за Толстой“, може би ще ни позволи да привлечем нов доказателствен материал за своеобразието на Славейковото ницшеанство.

Приживе Пенчо Славейков не е успял да осъществи така старателно замисленото издание на своите критически очерци. Довършването на „Кървава песен“ и някои поправки в антологията „На Острова на блажените“ изцяло са поглъщали неговото внимание.⁴ Освен това твърде възможно е Ал. Паскалев да е отказал под някакъв предлог да издаде очерците. Това предположение намира до известна степен подкрепа в едно писмо на д-р К. Кръстев до Яворов от края на май 1912 г.:

¹ М. Белчева. Бегли спомени. С., 1923.

² А. Бекяров. По следите на Пенчо Славейков в Италия. С., 1946.

³ НБКМ, БИА, ф. № 228, II Г 250, II Г 252, II Г 253, II Г 254, II Г 265, II Г 266.

⁴ Ст. Мокрев. Пенчо Славейков и Мара Белчева в Италия. — Завети, г. V, 1938, кн. 6, с. 125—127.

„Пенчо е зле и днес заминава Рачо Славейков при тях. . . Дай на Паскалев тоя адрес. . . За книгите, които ми иска за „Всемирна библиотека“, ще му отговоря, след като узная истина ли е отказал да издаде Пенчовите критически статии.“⁵ За възможността те да бъдат издадени Мара Белчева настоятелно пита и в пощенската картичка от Рим, писана четири дни след писмото от 27 март 1912 г., което съдържа подробен план на изданието. Явно Славейков особено много е държал на своите критически очерци и често се е връщал към тях, за да внесе редица поправки и допълнения.

През 1921 г. под редакцията на Боян Пенев започва издаването на Славейковите събрани съчинения. Заслужава да се отбележи, че тук критическите очерци на поета също са разпределени в два тома. В т. VI кн. 1 и 2 са включени статиите му върху българската литература, а в т. VII — статиите върху чуждите литератури. Това разделение ни дава известно основание да предполагаме, че при работата си над тези два тома Боян Пенев е имал пред вид именно първоначалния Славейков план за издаването на критическите очерци.

Фактът, че в Боян Пеневото издание не са включени двете споменати вече непечатани критически статии, показва, че още тогава те не са се намирали между ръкописите на Пенчо Славейков.

Останалите писма, които публикуваме тук, едва ли се нуждаят от обтоен коментар. В тях и след смъртта на поета (28 май 1912 г.) се е запазила славейковската атмосфера и тя е достатъчно красноречива.

1

27 март [1912]

Господин Паскалев,

Пенчо благодари за писмото и обещаното ще чака в началото на април. Що се отнася за критическите очерци, които той иска да издадете, те сами по себе си се разделят на два дяла (собствено две книги).

1. Чужди писатели и 2. наши.

Чуждите са: „Душата на поета“ (Общ очерк за творческите способности на поета), „Адам Мицкевич“, „Змай Йованович“, „Алекс[андър] Петъофи“,⁶ „Алфред Тенисън“, „Песните на Гете“, три статии за Пушкина: а) „Скръбта на поета“, б) „Национален поет“, в) „Пушкин в България“, „Историята на една песен“ (Хайнева „Бор“), „Очерк на европ[ейската] и българската литературна скица“, „Ницше и една реч за Толстой“.

Последните две са в ръкопис, всички други са печатани в разни години на „Мисъл“, разбира се, че ще бъдат печатани с поправки и допълнения.

Втората книга ще е само от български неща, също тъй печатани в „Мисъл“ и другаде, също тъй с поправки и допълнения. Те са: „П. Р. Славейков“, „А. Константинов“, „Хр. Ботев“, „Преди и сега“,⁷ „Жив е той, жив е. . .“, „Бай Ганю“, „Любовните народни песни“, очерк за бълг[арската] народна песен, за българският език и култура, „Национ[ален] театър“, „Модерен поет“ и пр.

За характера на тези неща (разбира се, че поправени и допълнени) ще можете да прегледате в „Мисъл“ и да се убедите прилагат ли за издаване в отделна книга.

Предметите, които се третира в тия очерци, не са третираны от никой други бълг[арски] писател, а се изучават в училищата и Пенчо вярва, че това е достатъчна гаранция за тяхното разпространение.

⁵ Г. Стоилова-Найденова. П. К. Яворов. Летопис за живота и творчеството му. С., 1959, с. 542.

⁶ Шандор Петъофи.

⁷ Българската поезия. 1. Преди. 2. Сега.

Ако се наемате за издаването им, прегледайте ги в „Мисъл“, а ръкописа ще Ви прати, щом го поискате за печатание. Все едно е кои ще печатате по-напред, но нему се чини, че би било по-добре по-напред чуждите.

Сърдечни поздрави и от двама ни.

М. Белчева

Когато Пенчо оздравя, ще Ви пише сам, но би желал положителен отговор за тая работа. Ако има нещо интересно за нас, печатано в с[борник] „Мисъл“, моля да ни го пратите.

2

Картичка: Tripoli, Ristorante indigeno

Bulgaria

Пощ. печат: Roma, Ferrovia

Господин Александър Паскалев

31. III. 1912

Книгоиздател. Sofia

Пенчо е болен, та аз Ви пиша.

Ако е дошел срок да получи някоя пара от Вас (па и да не е дошел, дано може и без срок), правете, струвайте, пратете, казва, нещо за Великден.

Обадете също дали ще можете печата една книга неговите критически очерки, било за чуждите писатели или за наши неща. Туй то... Мегси за Вазовата книга.⁸ Язык за хартията, барим продажбата ѝ върви ли? Какво ново готвите на българския оджак? Много здраве от патата и от св. Петра. Чакаме скоро отзив. С поздрави и от нас.

М. Белчева

3

Картичка: Roma, Vico Tusco

Bulgaria

Пощ. печат: Roma, Ferrovia

Господин А. Паскалев

31. III. 1912

Книгоиздател. Sofia

Пенчо Ви благодари за 150 лева. Извинете, че закъсиях да сторя това по-рано, защото аз не бях добре. Днес натоварихме П[етко] Тодорова с един вагон м[ного] здраве и за Вас. Обичате ли да ни пратите един екземпляр, прост, от „Острова на блажените“.⁹ Как вървят работите?

М. Белчева

⁸ Вероятно М. Белчева има пред вид излезлия през 1912 г. т. 3 (Лирика) от Паскалевото издание на Вазовите събрани съчинения.

⁹ Заглавието на книгата е подчертано. С червено мастило върху картичката Ал. Паскалев е написал: „П. Славейкову, Roma „Boncompagni“ 79 прати и задължи с 3 лв.“

23. II. 1914

Charlottenburg, Berlin

Droysenstr., 18 Gh II I

Уважаемый господин Паскалев,

Научих се, че III ч. от „Кървава песен“ ще бъде готова идущата седмица. Пратете ми един от хубавите и четири от обикновените [екземпляри] тука, моля.

От хубавите би трябвало да се пратят и на следните г. г.: D-r Alfred Jensen. Stockholm, Dalagatan 14; в дружеството, дете Пенчо е почетен член — Москва,¹⁰ на Avv. Pr. Guido Ghialvo,¹¹ Roma, „Via Ludovisi“ (само III ч., той има 2 първи). Г-н Tadeusz Micinski¹², Warszawa, „Parkowa“ 19 (II и III п[е]с[е]н[и], има 1-та хубава).

Която е за г. Боян Пенев (от хубавите), моля да предадете на г-ну Владимир Василеву (по негово желание), а останалите на брата ми Кръстю Ангелов (след като г. д-р Кръстев се разпореди кому каква да се даде).

Би трябвало да се прати и на г-н Милюкова¹³ в Петербург, каквато намерят за добре г. г. Кръстев и Тодоров.

Обикновените три части и 2-ия сборник „Мисъл“ обичате ли веднага да пратите на d-r Georg Adam,¹⁴ Irgenanstalt Buch b. Berlin?

Той се сърдел, че ги няма още, а кой знай, може би ще преведе нещо.

Получихте ли ми картичката за Н[ова] г[одина]? Все така ли сте зает?

Чувам, че г. Яворов починал редактирането на списанието.¹⁵ Значи той вече е съвсем добре? Хайде, да бъде на хаир. Аз съм уверена, че той сега ще ни даде много ценни неща. Поздравете го. И вам поздрав от г. и г-жа Пеневи¹⁶ и от преданата Ви

Мара Белчева

5

Charlottenburg, 8. IV. 1914

Уважаеми господин Паскалев,

Благодаря Ви за 5-тых книги от III ч. на „Кървава песен“, както и за ония, които сте разпратили на означените от мен лица.

Вчера и г-н Г. Адам се похвали с Вашето внимание.

С каква радост се почна печата и с каква скръб се привърши. Как жестока бе съдбата! Само 3—4 седмици още и той щеше да ни остави онова, което беше вече отбелязано в душата му като лебединна песен. . .

¹⁰ Пенчо Славейков е бил почетен член на „Общество любителей российской словесности“ при Московския университет (вж. Демократически преглед, 1911, кн. 10, с. 1352). Негови членове са били и Тургенев, Достоевски, Бунин, А. Толстой.

¹¹ Guido Kialvo (1874—1939). Юрист, професор по философия на правото и търговско право в Римския университет. Учител на П. Славейков по италиански език. С негова помощ поетът е писал стихове на италиански.

¹² Tadeusz Micinski (1873—1918). Полски поет, прозаик, драматург и публицист. Връзките му с Пенчо Славейков не са проучвани.

¹³ П. Н. Милюков (1859—1943). Руски историограф, професор. През 1897—1898 г. е преподавател във Висшето училище в София по всеобща история.

¹⁴ Георг Адам — немски писател, преводач на Славейкови творби на немски език.

¹⁵ Намерението на Яворов да започне издаването на сп. „Дума“ остава неосъществено.

¹⁶ Боян Пенев и Дора Габе.

Но сълзите вече не помагат. Чувам, че на литературната вечер г-н Огнянов го е възкресил за няколко минути пред публиката. Както се вижда, той от ден на ден ще става на всички все по-мил. И тука срещнах много неговии другари.

Днес-утре очакваме г. г. Кръстев и Яворова от Висна,¹⁷ че тогава ще потеглим за Прага. Дано се помогне на бедния. Ние сме настръхнали пред една такава среща, ако и да знаем, че той с присъствието си ще облекчи тъгата ни. Присмете и на трима ни сърдечните поздрави.

Обаждайте се сегиз-тогиз. Преданата Ви

М. Белчева

25. VIII. 1921¹⁸

Уважаемий господин Паскалев,

Знайте може би, че съм натоварена с една антология за Пенча.¹⁹

За тая цел Ви моля да ми доставите неговите съчинения, двойни екземпляри, за да мога да режа и лепя, та да улесня печатница и коректори.

То е Ваше издание и вярвам, че не ще попреча на общото, което до тогава ще се продаде. Моля и за последния „Златорог“, който още не ми е пратен.

Какво ставате? Аз бях извънредно заета и с превода на „Потъналата камбана“. Дали няма Вие да я издадете пак, но за това по-сетне.

Сега сърдечни поздрави Вам и на г-жа Паскалева.

М. Белчева

¹⁷ През март—април 1914 г. Яворов е там на лечение при проф. Фридрих Димер — специалист по очни болести.

¹⁸ Без година. Датирано по съдържанието на писмото.

¹⁹ В 1921 г. Мара Белчева със сътрудничеството на Боян Пенев започва подготовителната работа за издаването на Славейкови избрани съчинения в един том, който излиза през 1923 г.